

Hoofdstuk 36

Vervolg tekst Avot de-Rabbai Nathan 53b

De mannen van Sodom zullen niet tot leven komen en niet terechtstaan¹, er is immers gezegd: *‘En de mannen van Sodom waren goddelozen (wetteloze lieden) en zondaren tegenover de Eeuwige, zeer!’* (Gen. 13:13). *‘Goddelozen’(resja’im)*, de een tegenover de ander. *‘En zondaren’ (chote’im)* door ontucht. *‘Tegenover de Eeuwige’*, dat betekent ontheiliging van de Naam.² *‘Zeer’* want zij begingen (hun) overtredingen met opzet.³ Dat zijn de woorden van Rabbi Eli’èzèr.

Rabbi Jehosjoea zegt: Zij zullen (nog wel) voor het gerecht verschijnen, want er is gezegd: *‘Daarom zullen de goddelozen niet standhouden in het gericht, noch zondaars in de gemeenschap van rechtvaardigen’* (Ps. 1:5).⁴ Zij zullen niet staan in de gemeenschap van rechtvaardigen, maar zij zullen staan in gemeenschap van goddelozen.⁵

Rabbi Nechèmja zegt: *‘Zelfs in de gemeenschap van de goddelozen zullen zij niet komen’*⁶, er is immers gezegd: *‘De zondaren zullen verdwijnen van de aarde, en de goddelozen zullen niet meer zijn’* (Ps. 104:35).⁷

Uitleg:

Een introductie ontbreekt hier. In dit hoofdstuk volgt, in aansluiting op voorafgaande opsommingen, opnieuw een reeks van zaken. Dit maal bestaande uit personen en groepen die al of niet zullen deelhebben aan de opstanding in de komende wereld en aan het laatste oordeel. Het gaat met name om mensen die door wangedrag en een foute levenshouding het voortbestaan van de gemeenschap in gevaar brengen. De vraag is wie wel en wie niet deel zullen nemen aan de opstanding in de komende wereld. De overlevering vangt aan met meningsverschil over het toekomstige lot van de verdorven inwoners van de stad Sodom (en Gomorra).

Rabbi Eli’èzèr beschouwde het definitieve oordeel over Sodom als definitief voltrokken. Op grond van de in de Schrift beschreven onomkeerbare destructie van de stad Sodom (en Gomorra) zullen haar inwoners de Komende wereld niet meer betreden. Wat enigszins schuurt is de idee dat dit oordeel collectief is, zonder enige individuele uitzondering. De lange

¹ Tijdens het laatste oordeel, na het aanbreken van de Komende Wereld.

² In de anonieme weergave in Talmoed Jeroesjalmi, Sanhedrin 29c, uitgelegd als *avoda zara* (afgodendienst).

³ Volgens een uitleg in Tosefta Sanhedrin XIII,8; en in Talmoed Jeroesjalmi l.c. verwijst ‘zeer’ naar moedwillig bloedvergieten; aldaar is de uitspraak toegeschreven aan Rabbi Akiva.

⁴ Hun straf zal overigens tijdens het laatste gericht, ondanks alle verdediging, slechts groter worden; zie Metzoeat David (commentaar van David Altschuler), genoemd in A.C. Feuer, *Sefer Tehillim* (Artscoll) a.l.

⁵ Om samen met hen te worden gevonnist. Zo ook de mening van de meerderheid van Wijzen volgens de Misjna (Babylonische Talmoed, Sanhedrin 108a).

⁶ Om voor het laatste gericht te verschijnen. Aan het laatste oordeel hebben zij dus geen deel meer.

⁷ Zie de uitgebreide uitwerking van dit thema in Babylonische Talmoed, Sanhedrin 110b en zie Tosefta Sanhedrin XIII, 8.

discussie hierover tussen God en Avraham wijst op dit morele vraagstuk.⁸ Het aardse noodlot van de inwoners van Sodom betekende volgens Rabbi Eli'èzèr niet alleen vernietiging van het lichaam maar ook van de ziel. Voor het hemelse gerecht zullen de bewoners van Sodom zich niet meer kunnen verantwoorden. Hun voor eeuwig verdwijnen heeft zich al op aarde voltrokken. Dit blijkt uit wat de Tora over de totale destructie van Sodom vertelt.⁹ De bewoners waren uiterst kwaadaardige lieden, die zich collectief en moedwillig schuldig maakten aan de meest inhumane wandaden. Zoals, bloedvergieten, geweldpleging, opzettelijke wetteloosheid en seksuele perversiteiten. En niet onbelangrijk, aan schending van de heilige plicht tot gastvrijheid. Zij handelden bovendien gewetenloos en vanuit bewust verkozen goddeloosheid.

Rabbi Jehosjoea velde een op het oog milder oordeel. Zelfs de goddeloze inwoners van Sodom zullen bij de opstanding voor het Hemelse gerechtshof mogen verschijnen om zich voor hun daden te verantwoorden. Overigens zullen zij daar zeker niet standhouden en zwaar worden bestraft. De mening van Rabbi Jehosjoea lijkt op het meerderheidsstandpunt van de Wijzen in de Misjna: 'Zij zijn wettelozen (*resja'im*) in deze wereld en (gelden als) zondaren (*chote'im*) in de Komende wereld. Zij zullen te recht staan.'¹⁰

Rabbi Nechemja deelde de opstelling van Rabbi Eli'èzèr, dat de brute en perverse goddelozen van Sodom aan het einde der tijden zelfs niet meer voor even tot leven zullen komen. De definitieve vernietiging van lijf en ziel heeft zich op aarde voltrokken. Volgens de weergave van de mening van Nechemja in de Misjna¹¹ gold dit zware oordeel ook voor de generatie van de zondvloed. Het eerste deel van Ps. 1:5 (*'niet standhouden in het gericht'*) zou de noodlottige beschikking voor de generatie van de zondvloed aankondigen. Het tweede deel van het vers (*'noch zondaars in de gemeenschap van rechtvaardigen'*) geldt voor de mannen van Sodom.

Vervolg Avot de-Rabbi Nathan 54a

Kleine (nog onvolwassen) kinderen¹² van de goddelozen (*resja'im*) zullen niet leven, en evenmin terechtstaan. Er is immers gezegd: 'Want zie, de dag komt die brandt als een oven [en alle arrogante lieden die kwaad bedrijven zullen tot kaf verworden, en de dag die komt zal hen in brand steken, zo zegt de Eeuwige der Heerscharen, en zal van hen wortel noch tak doen overblijven]¹³ (Mal. 3:19). Zo luiden de woorden van Rabbi Eli'èzèr.¹⁴

Rabbi Jehosjoea zegt: 'Zij (de kinderen) zullen (de Komende wereld) binnengaan, en over

⁸ Zie de lange discussie tussen Avraham en God over de totale uitroeiing van de inwoners van Sodom (in Gen. 18:23-33).

⁹ Zie Gen. 19:1 v. en Deut. 29:23.

¹⁰ Misjna Sanhedrin, als weergegeven in Babylonische Talmoed Sanhedrin 107b.

¹¹ Babylonische Talmoed, Sanhedrin 108a.

¹² Letterlijk: 'de kleinen'. Nog onvolwassen kinderen aan wie men hun zonden nog niet in juridische zin toerekent. Zie uitleg beneden i.v.m. de exacte leeftijdsgrens.

¹³ Uitroeiing met 'wortel en tak' betreft volgens Rabbi Eli'èzèr dus ook het in onvolwassenheid gestorven nageslacht van *resja'im*. De kinderen delen het lot van definitieve verwerping met hun verdorven ouders.

¹⁴ In Tosefta Sanhedrin XIII,1 is deze uitspraak en gedachte toegeschreven aan Rabban Gamli él.

hen verklaart de Schrift: *‘Hij schreeuwde met kracht en sprak aldus: Hakt de boom om en kapt zijn takken af, stroop zijn bladeren af en verstrooi zijn vruchten’* (Dan. 4:11). En vervolgens is (toch ook) gezegd: *‘Laat zijn wortel(stok) in de aarde achter, maar wel in een band van ijzer en brons’* (Dan. 4:20).¹⁵ Hier(in Maleachi.) wordt gesproken van ‘wortel’ en ook daar (in Daniël) wordt gesproken van ‘wortel’. Zoals daar (in Daniël) het genoemde woord ‘wortel’ verwijst naar de het lichaam van de boom¹⁶, zo verwijst de Schrift ook hier (in Mal. 3:19) met het woord ‘wortel’ naar het lichaam van de mens.¹⁷ Indien dat zo is, hoe moet ik dan de woorden handhaven: *‘en zal van hen wortel noch tak doen overblijven’* (Mal. ibid.)? Dat voor hen (voor de goddelozen) geen verdienste zal worden gevonden waar zij op kunnen steunen.¹⁸

Uitleg:

De tekst gaat hier verder met een dispuut over het toekomstige lot van nog onvolwassen kinderen van de goddelozen (*resja'im* in Israël). Een oude midrasj oppert dat voor het hemelse gerechtshof een hogere leeftijd geldt als grens naar volwassenheid. Voor het hemelse gerecht ligt die grens bij twintig levensjaren.¹⁹ Een stuk hoger dan de dertien jaar, die een aards gerechtshof als grens hanteert. De vraag is of in onvolwassenheid gestorven kinderen van *resja'im* ook het noodlot van hun ouders zullen ondergaan. Of zullen zij wél deel mogen nemen aan het leven in de Komende wereld? Ook op dit punt verschilden Rabbi Eli'èzèr en Rabbi Jehosjoea van mening.²⁰

Rabbi Eli'èzèr meende dat de kinderen van *resja'im* het zelfde onomkeerbare lot van hun ouders zullen ondergaan. Noch hun ziel, noch hun lichaam zal voortbestaan. Zo lezen we in de Tosefta naar aanleiding van het citaat *‘en zal van hen wortel noch tak overblijven’* (Mal. 3:19): *Wortel*, dat is de ziel; *tak*, dat is het lichaam. En de kinderen van de (*resja'im* onder) de volkeren zullen niet leven en evenmin gevonnist worden.²¹ In die geest meende Rabbi Eli'èzèr dat ook de kinderen van de *resja'im* uit Israël, net als hun al verdoemde ouders, de Komende wereld in het geheel niet zullen betreden. Hun definitieve doodsvonnis is al gevelde. Mogelijk hangt de harde opstelling van Rabbi Eli'èzèr ermee samen dat men in zijn tijd *‘resja'im’* ook identificeerde met sektarische groeperingen met antinomistische trekken. Zulke sekten vormden een bedreiging voor het Tora-getrouwe jodendom.²²

¹⁵ Volgens de Babylonische Talmoed was het Rabbi Akiva, die hier in verband met deze discussie Dan. 4:20 aanhaalde,

¹⁶ D.w.z. het meest wezenlijke van de boom, de boomwortel en beeld van het potentiële nageslacht van de mens, zal na het omhakken en vernietigen van de stam ongeschonden in de grond achterblijven en weer kunnen uitbotten.

¹⁷ Het lijf (de wortel van de boom) is het meest wezenlijke, het familiegeslacht dat weer verder zal uitbotten, ook al is de stam (de goddeloze mens) zelf aan vernietiging prijsgegeven. Vgl. ook commentaar in *The Minor Tractates*, ed. A. Cohen, I, 178, noten.

¹⁸ D.w.z. de *resja'im* zullen zich tijdens hun toekomstig rechtsproces in de Komende Wereld op geen enkele verdienste met succes kunnen beroepen. In Tosefta en Babylonische Talmoed (ibid.) is dit, vrij weergegeven, zo onder woorden gebracht: Hoe maak ik dan de woorden waar *‘en van hen wortel noch tak zal doen overblijven’* (Mal. 3:19)? Dat de Eeuwige voor hen geen enkele overtreding van een gebod of ook maar een restje ervan onbestraft zal laten.’

¹⁹ Zie Midrasj Be-midbar Rabba XVIII,4.

²⁰ Volgens een alternatieve lezing in Tosefta en Babylonische Talmoed vond de discussie plaats tussen Rabban Gamli'él en Rabbi Jehosjoea.

²¹ Tosefta Sanhedrin XIII,1.

²² Zie ook de aanduiding *risj'é èrètz* (de goddelozen in het land) in Tosefta Sanhedrin XIII,1.

Rabbi Jehosjoea nam ook op het punt van (gestorven) kinderen van wetteloze ouders een ruimhartiger standpunt in dan Rabbi Eli'èzèr. Volgens de versie in de Tosèfta haalde Rabbi Jehoesjoea eveneens dit psalmvers aan: *'De Eeuwige behoedt de simpelen'* (Ps.116:6).²³ Dus in onvolwassenheid gestorven kinderen (simpelen) die vrij van zonden zijn, zullen deel hebben aan de opstanding en mogen de Komende wereld betreden. De profetische tekst in Dan. 4:20 voorzegt dat de wortelstok van de vernietigde boom in de grond achterblijft. Alleen de boomstam (met zijn takken) verdwijnt, maar niet zijn wortelstok. Die blijft ongeschonden achter in de aardbodem. Daarmee is gezegd, dat de boomstam (beeld van de *rasja* zelf) weliswaar door verwoestend vuur zal verteren, maar dat zijn wortelstok (beeld van het familiegeslacht van de *rasja*) ongeschonden in de bodem blijft. Uitsluitend de **'rasja'** zelf (de wetteloze en goddeloze mens), de stam van de boom, zal onderworpen worden aan Gods strenge eindoordeel in de Komende wereld. Maar niet de nog in staat van onvolwassenheid gestorven kinderen van de *'rasja'*, de wortelstok. Zij zijn de blijvende *boomwortel*. Sterker nog, de vroeg gestorven kinderen van *resja'im* zullen totaal vrijuit gaan. Zowel het harde oordeel in het boek Maleachi als in het boek Daniël treft, vanuit deze metafoor bezien, uitsluitend in volwassenheid gestorven goddelozen.

De uitspraak van Mal'achi dat de Eeuwige wortel noch tak zal doen reteren (Mal. 3:19) spreekt dit te voren geschetste beeld ogenschijnlijk tegen. Maar de profeet voorzegt hiermee slechts hoe genadeloos het vonnis voor de volwassen *resja'im* zal zijn. Een eventueel pleidooi ter verdediging van hun zaak tijdens het laatste oordeel is bij voorbaat gedoemd tot mislukken. Al in verband met Sodom citeerde Rabbi Jehosjoea het Psalmvers: *'Daarom zullen de goddelozen (resja'im) niet standhouden in het gericht, noch zondaars (chatta'im) in de gemeenschap van rechtvaardigen'* (Ps. 1:5). Dit psalmvers is te verstaan in de zin dat de strafmaat van de *resja'im* (tijdens hun verdediging tijdens het laatste oordeel) ondanks alle pleidooien voor onschuld zwaar zal blijken. Wanneer de uiterste grens van zelfverdediging van de *resja'im* bereikt is, zullen zij nog altijd voor zwaar schuldig doorgaan. Zozeer dat niets in hun verweer hen nog van een vernietigend eindoordeel kan redden.²⁴ Dus slechts voor even zullen de *resja'im* tot leven komen, om daarna vrijwel meteen hun definitie straf te ondergaan.

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 54a

Anderen zeggen: Zij²⁵ zullen (de Komende wereld) binnen gaan. En over hen zegt de Schrift zegt: *'De één zal zeggen: "Ik behoor de Eeuwige toe."* En de ander zal zichzelf laten noemen bij de naam Ja'akov. En weer een ander zal op zijn hand schrijven *"van de Eeuwige"* en (weer een ander) *tooit zich met de bijnaam Israël'* (Jes. 44:5).

***'De één zal zeggen: Ik behoor de Eeuwige toe'* – dat zijn de volkomen rechtvaardigen. *'En de ander zal zichzelf laten noemen bij de naam Ja'akov'* - dat zijn de jonge kinderen van de zonen van het kwaad (de *resja'im*).**

***En weer een ander zal op zijn hand schrijven: 'van de Eeuwige'* – dat zijn de goddelozen (*resja'im*) die zich verwijderd hebben van hun (kwade) wegen, op hun schreden zijn weergekeerd en omkeer hebben gedaan. *'En tooit zich met de naam Israël'* - dat zijn de**

²³ Tosefta Sanhedrin XIII,1; in Talmoed Bavli 110b als argument ingebracht door Rabbi Akiva (met daar de opmerking dat 'pattia' in een andere taal 'kind' betekent).

²⁴ Zie Séfèr Tehillim, ed. A. Ch. Feuer (Artscroll) I, 63, met verwijzing naar het commentaar Metzoadat David.

²⁵ Hier is in principe ook verwezen naar allen die voor het laatste gericht zullen mogen verschijnen.

waarachtige proselieten.

Uitleg:

Vanuit de opstelling van Rabbi Jehosjoea bezien, is duidelijk dat zowel bij zondaren (*chote'im*)²⁶ als wettelozen (*resja'im*) het laatste gericht alsnog verschillen kan aflopen. Ongunstig of toch nog gunstig. Sommigen van de goddelozen kunnen immers wel degelijk oprecht omkeer hebben gedaan en zich van hun kwade wegen afgewend. Rabbi Jehosjoea voert zo een pleidooi voor nuance en voor afwijzing van totaal en collectief verguizen van bepaalde groepen. Het definitieve oordeel komt ten slotte toe aan het hemelse gerecht van de Allerhoogste, niet aan de aardse mens!

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 54a

Korach en zijn schare (opstandelingen) **zullen niet tot leven komen en niet gevonnist worden** (in de komende wereld), **er is immers gezegd: ‘En de aarde overdekte hen en zij gingen teloor uit de gemeenschap’** (Num. 16:33). Dat zijn de woorden van Rabbi Eli'èzèr.²⁷

Rabbi Jehosjoea zegt: Zij zullen (de komende wereld) binnengaan en van hen zegt de Schrift: ‘De Eeuwige doet sterven en de Eeuwige doet leven. Hij doet afdalen in de het graf (Sje'ol) en hij brengt (ook weer) naar boven’ (I Sam. 2:6).²⁸ Hier is sprake van het woord **graf** (*sje'ol*): **‘En zij daalden levend af naar het graf, zij en alles wat van hen was’** (Num.16:33). **En ook daar** (Sam. 2:6) **is sprake van het woord graf** (*sje'ol*). **Zoals daar** (in I Sam 2:6.) **sprake is van doen afdalen en weer naar boven brengen, is ook hier** (in Num. 16:33) **er sprake van dat zij zullen afdalen en in de toekomst weer terug naar boven zullen komen.**

Rabbi Eli'èzèr sprak tot hem: Hoe handhaaf je dan de woorden: ‘En de aarde overdekte hen en zij gingen teloor uit de gemeenschap’ (Num. 16:33)²⁹. **Hij antwoordde hem: Zij zullen teloorgaan uit de gemeenschap, maar zij zullen niet teloorgaan uit de komende wereld.**³⁰

Uitleg:

Korach en zijn kornuiten (Dathan en Aviram, samen met 250 stamhoofden) maakten zich schuldig aan een revolutie tegen het (door God en de rest van het volk) gesanctioneerde gezag van Mosjè en Aharon. Uit pure jaloezie, egocentrisme en hebzuchtig eigenbelang brachten zij moedwillig het voortbestaan van de gemeenschap door hun verzet in gevaar (zie Num. 16).

²⁶ Zij die niet met pure opzet zondigden.

²⁷ Volgens de Misjna (Sanhedrin X,3) en de Babylonische Talmoed, Sanhedrin 107b (108a), was Rabbi Akiva de vertegenwoordiger van deze strengere visie op grond van Num. 16:33. Rabbi Eli'èzèr zou juist een ‘zachter’ oordeel over Korach en de zijnen hebben voorspeld op grond van I Sam. 2:6.

²⁸ Volgens de Misjna (Sanhedrin l.c. en Babylonische Talmoed Sanh. 108a en 109b) citeerde Rabbi Eli'èzèr I Sam.2:6 als verdediger van het standpunt, dat de generatie van Korach nog wel bij het laatste oordeel zullen verschijnen.

²⁹ Het slot van het vers dat Rabbi Eli'èzèr zelf ook al had geciteerd.

³⁰ In de zin dat zij de Komende Wereld niet mogen betreden

Een onvergeeflijke daad. Ook Rabbi Akiva zou een absolute veroordeling, voor de eeuwigheid, volgens de Misjna hebben verdedigd:

»*‘En de aarde overdekte hen’* (sloot zich boven hen), in deze wereld. *‘En zij gingen teloor uit de gemeenschap’*, voor (wat betreft) de komende wereld. Dat zijn de woorden van Rabbi Akiva.«

Rabbi Eli’èzèr en Rabbi Jehosjoea

Rabbi Eli’èzèr en Rabbi Jehosjoea velden (zoals in geval van Sodom) ook over Korach en kornuiten (zoals doorgaans) een tegenovergesteld oordeel. Ook wat Korach en de zijnen betreft, nam Rabbi Eli’èzèr volgens de tekst hier in ARN een streng standpunt in. Rabbi Eli’èzèr meende dat Korach en zijn groep de Komende wereld nog voor geen moment meer mogen binnengaan.

In de Talmoed vinden we voor het standpunt van Rabbi Jehosjoea deze extra onderbouwing:

»Rabbi Jehoeda ben Bathyra sprak: Ze zijn als een verloren geraakt voorwerp dat gezocht (en teruggevonden) wordt. Er is immers gezegd: *‘Ik ben verdwaald als een schaap, zoek dan Uw dienaar, want Uw geboden zal ik niet vergeten’* (Ps. 119:176).«³¹

Zo zullen volgens Rabbi Jehosjoea Korach en de zijnen, eenmaal teruggevonden en uit hun graf omhoog gebracht worden en de Komende wereld mogen binnentreden. Ze zullen alsnog een kans krijgen om zich voor het hemelse gerecht te verantwoorden. In oude midrasj is hun lot met enige variatie beschreven. Korach en zijn kornuiten zijn tot aan de huidige tijd in hun onderaardse graf in leven gebleven en zo alvast gestraft. Wanneer de komende wereld aanbreekt zal de Eeuwige hen uit de ondergrondse krochten omhoog brengen om zich voor het hemelse gerecht te verantwoorden, en om hun definitieve vonnis te vernemen. Deze gedachte is mede gebaseerd op I Sam. 2:6: *‘De Eeuwige brengt dood en doet leven, doet neerdalen in het graf en voert omhoog.’*³²

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 54a³³

De generatie van de woestijn zal niet tot leven komen en niet te recht staan, want er is gezegd: *‘In deze woestijn zullen zij aan hun eind komen en daar zullen zij sterven’* (Num. 14:35). En de Schrift zegt: *‘Zoals Ik in Mijn toorn heb gezworen: als ze ooit in Mijn rust zullen binnengaan’*³⁴ (Ps. 95:11). Dat zijn de woorden van Rabbi Eli’èzèr.³⁵

³¹ Babylonische Talmoed, Sanhedrin 109b.

³² Zie Midrasj Be-midbar Rabba XVIII,19,20. De Misjna biedt een afwijkend beeld. Het zou Rabbi Eli’èzèr geweest zijn die Korach en zijn rebelgroep de toegang tot de komende wereld in het vooruitzicht stelde: »Rabbi Eli’èzèr sprak: Over hen is gezegd: *‘Hij doet afdalen in het graf en hij brengt (ook weer) naar boven’* (I. Sam. 2:6).« En Rabbi Akiva is volgens de Misjna degene die Korach en de zijnen een aandeel in de Komende wereld ontzegde (op grond van Num. 16:33)!

³³ De onjuiste volgorde van de tekst als in ARN ed. S. Schechter is hier gecorrigeerd. Het (in de Hebreeuwse tekst van Schechter) te vroeg geplaatste gedeelte met de kritiek van de Wijzen op de exegese (met *gezera sjawa*) van Rabbi José ha-Gelili (de Galileeër) is meer naar het eind verschoven

³⁴ Gezegd van de generatie in de woestijn, zoals onder meer blijkt uit een ander vers in dezelfde Psalm: *‘Verhardt jullie hart niet als bij Meriva, als op de dag bij Massa in de woestijn’* (vs. 8)

³⁵ In de Misjna (Sanhedrin X,3), Babylonische Talmoed (Sanhedrin 110b) en Talmoed Jeroesjalmi is deze uitspraak toegeschreven aan Rabbi Akiva. Rabbi Eli’èzèr zou juist beweerd hebben dat de generatie van de wildernis de Komende Wereld wel zal betreden. Zie ook Tosefta Sanhedrin XIII,9.

Rabbi Jehosjoea zegt: Zij zullen (de komende wereld) binnengaan. En over hen zegt de Schrift: *‘Verzamel Mijn getrouwen, zij die een verbond met Mij sloten door het brengen van offers’* (Ps. 50:5).³⁶

Daarop sprak Rabbi Eli’èzèr tot hem: ‘Hoe handhaaf je dan (de woorden) *‘Zoals Ik in Mijn toorn gezworen heb’* (Ps. 95:11)? Hij (Rabbi Jehosjoea) antwoordde hem: Dat zijn de verspieters en alle goddelozen (*resja’im*) van die generatie.³⁷

Daarop sprak Rabbi Jehosjoea (verder) tot hem: En hoe handhaaf jij dan de woorden *‘Verzamel bij Mij de getrouwen’* (Ps. 50:5)?³⁸ Hij antwoordde: dat zijn Mosjè, Aharon, en alle getrouwen van die generatie uit de stam van Levi.

Rabbi José de Galileeër zegt: Zij (de generatie van de woestijn) zullen niet binnengaan (en te recht staan), zoals er gezegd is: *‘In deze wildernis zullen zij aan hun einde komen, en daar zullen zij sterven’* (Num. 14:35). Eveneens is (elders) gezegd: *‘En zij zullen daar de nek van het kalf breken, in het beekdal’* (Deut. 21:4)’. Zoals het woord ‘daar’ – hier gebruikt in verband met het kalfde met de gebroken nek – betekent dat het moet sterven en men het niet van zijn plaats mag verwijderen, betekent het eerder (in Numeri) gebruikte woord ‘daar’ eveneens, dat zij zullen sterven en zich niet van hun plaats zullen bewegen.

Men bracht tegen zijn betoog in: Is (het woord) ‘daar’ (dan) alleen genoemd in verband met goddelozen (*resja’im*)? En is het woord ‘daar’ (dan) niet genoemd in verband met rechtvaardigen? Is er niet reeds gezegd: *‘Daar begroeven zij Avraham en Sarah zijn vrouw’* (Gen. 49:31) En gezegd *‘In mijn graf, dat ik voor mijzelf uitgegraven heb in het land Kena’an (daar moeten jullie mij begraven)’* (Gen. 50:5)? En gezegd *‘En daar stierf Mirjam en zij werd daar begraven’* (Num. 20:1)? En: *‘En Aharon besteeg ... en stierf daar’* (Num. 33:38)? En gezegd: *‘En daar stierf Mosjè, de knecht van de Eeuwige, in het land Moab, op bevel van de Eeuwige’* (Deut. 34:5)?

Andere (Wijzen) zeggen: Zij zullen binnengaan (en te recht staan), en het is van hen dat de Schrift zegt: *‘Ga en roep in de oren van Jeruzalem, zeggend Ik denk bij jou weer aan de liefderijke trouw van je jeugd’* (Jer. 2:2).³⁹

Uitleg:

Ook hier passeren onderscheidene meningen over het al of niet deelhebben aan de opstanding en het laatste oordeel. Dit maal over de generatie van de Israëlieten die vrijwel zonder uitzondering omkwamen in de woestijn. Hun tekortkomingen kwamen eerder in ARN ter sprake. Zoals hun voortdurend klagen over water en voedsel, aantijgingen tegenover God en

³⁶ In Babylonische Talmoed, Sanhedrin 110b (en Jeruzalemse Talmoed Sanhedrin 29c) is dezelfde stellingname toegeschreven aan Rabbi Eli’èzèr.

³⁷ Volgens de Babylonische Talmoed moet dit vers worden gelezen in de zin dat God sprak: ‘Alleen in Mijn toorn heb Ik gezworen (dat zij ten ondergaan zouden gaan), maar zij hadden berouw daarover en deden ommekeer.’ En volgens de Talmoed betrok Rabbi Josjoea ben Korcha Ps. 50:5 op toekomstige generaties, niet op die van de wildernis.

³⁸ Een positieve uitspraak die er volgens Rabbi Jehoesja er wel op moet duiden dat God Zijn getrouwen bij Zich zal verzamelen in de Komende Wereld. Zie verdere overleveringen die daar worden genoemd.

³⁹ In Babylonische Talmoed Sanhedrin 110b is een verwante uitspraak genoemd n.a.v. Jer. 2:2.

Mosjè die hen naar hun bewering moedwillig naar de ondergang zouden leiden, hun aanbidding van het gouden kalf en de situatie rond de verspieters waardoor deze generatie zich maar al te makkelijk liet misleiden.

Hier heeft de discussie dus eveneens betrekking op een mensencollectief dat – in dit geval door een passieve en ontmoedigende houding – het voortbestaan van de gemeenschap en (naar rabbijns begrip) ook het lot van de schepping en de wereld in gevaar bracht!

Rabbi Eli'èzèr ⁴⁰

Het strenge standpunt, hier in ARN aan Rabbi Eli'èzèr toegeschreven, is in de Misjna⁴¹ op naam van Rabbi Akiva overgeleverd. *'In de woestijn zullen zij aan hun einde komen etc'* voorzegt hun vernietiging in deze wereld.' *'Daar zullen zij sterven'* duidt op hun dood in de komende wereld.⁴²

En opvallend: in de Misjna verdedigde Rabbi Eli'èzèr juist het standpunt van Rabbi Jehosjoea hier in ARN. De Misjna legt de volgende exegese in de mond van Rabbi Eli'èzèr:

»(Zij zullen de komende wereld binnengaan), want over hen is gezegd: *'Breng voor Mij Mijn getrouwen bijeen, zij die een verbond met Mij hebben gesloten middels een offer'* (Ps. 95:10)«⁴³

Rabbi stond Akiva bekend stond om zijn menslievendheid en tegemoetkomende houding, passend bij zijn karakter. In de gemara (van de Talmoed) is daarom wel geopperd dat Akiva van instelling veranderde:

»Rabba ben Bar Chana zei in naam van Rabbi Jochanan. Op dit punt nam Rabbi Akiva afstand van zijn (houding) van liefde. Want er is geschreven: *'Ga, en schreeuw in de oren van Jeruzalem en zeg: Zo spreekt de Eeuwige, Ik herinner Mij jouw vriendschap, toen je nog jong was, de liefde van je bruidstijd, toen je Mij achternaging in de woestijn, door een land dat niet gezaaid was'* (Jer. 2:2). Indien anderen (de komende wereld) in hun verdienste binnen zullen gaan, dan zullen zij zelf dit zeker doen!«⁴⁴

Rabbi Akiva had de uitleg van het vers in Jeremia (volgens Rabbi Jochanan) ter verdediging van de woestijn generatie kunnen inbrengen. Maar hij deed dit niet. Dit zou wijzen op wijziging van zijn houding en een zekere verharding!⁴⁵

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 54a

De tien stammen zullen niet tot leven komen en niet te recht staan, want er is gezegd: *'En de Eeuwige rukte hen weg van hun grond () en zond hen naar een ander land, zoals*

⁴⁰ Het strenge standpunt, hier in ARN aan Rabbi Eli'èzèr toegeschreven, wordt in de Misjna juist op naam van Rabbi Akiva overgeleverd. En opvallend neemt in de Misjna Rabbi Eli'èzèr het standpunt in van Rabbi Jehosjoea hier in ARN.

⁴¹ Alsook in Talmoed Jeroesjalmi Sandedrin l.c.

⁴² Zo in de uitleg van Jeruzalemse Talmoed, Sanhedrin l.c.

⁴³ Zie Misjna Sanhedrin X, 3 en Babylonische Talmoed Sanhedrin 110b.

⁴⁴ Zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 110b.

⁴⁵ Zo de nadere uitleg, *The Babylonian Talmud*, ed. I. Epstein, Sanhedrin, 758, n. 7. Zie ook vervolg in ARN (i.v.m. de tien stammen).

*het op deze dag is' (Deut. 29:27).*⁴⁶

Rabbi Sjim'on ben Jehoeda⁴⁷ zegt: Zoals de dag voorbij gaat en niet weerkeert, zo zullen ook zij niet weerkeren.⁴⁸

Rabbi Akiva zegt: Zoals deze dag verduistert en het weer licht wordt, zo zal ook hun duisternis in de toekomst weer tot licht worden.⁴⁹

Rabban Gamli'él zegt: Zie de Schrift zegt: *'Opdat jullie dagen en de dagen van jullie kinderen verlengd worden'* (Deut. 11:20). En er is eveneens gezegd: *'De vaderen zullen niet sterven om de zonen'* (Deut. 24:16); wanneer de vader zijn dagen verlengt, dan zal de zoon zijn dagen verlengen En wanneer de vader zijn dagen niet verlengt, zal ook de zoon zijn dagen niet verlengen.

Rabbi José de Galileëër ondersteunt de visie van Rabbi Eli'èzèr . En Rabban Gamli'él ondersteunt de visie van Rabbi Jehosjoea.

Uitleg:

De rabbijnen

De tekst begint met een niet op naam overgeleverde traditie, Dit stemt overeen met de Misjna waar deze overlevering aanvangt met 'de rabbijnen zeggen'.

Rabbi Sjim'on ben Jehoeda

Rabbi Sjim'on ben Jehoeda beweert hier naar alle waarschijnlijkheid niet dat de tien stammen voorgoed verloren zijn en dat zij de komende wereld nooit zullen betreden. Al lijkt dit wel zo. Volgens de Misjna (Sanhedrin X,3) meende Rabbi Sjim'on namelijk evenals Rabbi Akiva, dat de tien stammen niet nog voorafgaande aan de messiaanse tijd zullen terugkeren **naar het land Palestina**. Rabbi Sjim'on zal hier in ARN hetzelfde beweren. Hij gebruikt ter verduidelijking ook hetzelfde beeld als in de Misjna, dat de dagen die heengegaan nooit zullen weerkeren. Wat geweest is, is nu eenmaal geweest.

Volgens de Babylonische Talmoed was het oordeel van Rabbi Sjim'on ben Jehoeda over de toegang van de tien stammen tot de komende wereld voorwaardelijk. Hij verklaarde: 'Indien hun daden blijven zoals ze heden ten dage zijn, dan zullen zij niet weerkeren; anders (zo ze alsnog omkeer doen) dan (zullen zij) wél weerkeren (om de komende wereld te betreden?)'⁵⁰ Ook volgens de weergave in de Tosefta was de opstelling van Rabbi Sjimon ben Jehoeda voorwaardelijk:

»Rabbi Sjim'on ben Jehoeda de man van Kefar Akko zegt: Indien als deze dag – (d.w.z.) indien hun daden als op deze dag blijven – dan zullen zij binnengaan, zo niet dan zullen zij niet binnengaan.«⁵¹

⁴⁶ In de gemara van de Babylonische Talmoed Sanhedrin 110b is deze uitspraak toegeschreven aan 'de rabbijnen' in het algemeen.

⁴⁷ Alternatieve naam van overlevering: Rabbi Sjim'on bar Jochai. In de Babylonische Talmoed Sanhedrin 110b is deze uitspraak toegeschreven aan: Rabbi Sjim'on ben Jehoeda, een man uit Kefar Akko, op naam van Rabbi Sjim'on.

⁴⁸ Waarschijnlijk bedoelt hij: naar hun land.

⁴⁹ In de Misjna, Sanhedrin X,3 gebruikt Rabbi Eli'èzèr ditzelfde argument, maar daar als belofte aan de tien verdreven stammen dat zij zullen mogen terugkeren naar hun land.

⁵⁰ Babylonische Talmoed Sanhedrin 110b.è

⁵¹ Tosefta, Sanhedrin, XIII,12.

Hij bedoelde waarschijnlijk te zeggen dat de Tien Stammen in hun huidige toestand van verspreiding en ballingschap al wel omkeer zullen hebben gedaan, maar zo het toch niet zo blijkt te zijn, dan zal de toegang hun ontzegd worden ⁵²

Rabbi Akiva

In de traditie zijn meer uitspraken overgeleverd op naam van Rabbi Akiva die een zelfde positivisme uitstralen als hier in ARN .Zo is op zijn naam ten aanzien van de tien stammen gezegd:

»De woorden '*En de Eeuwige rukte hen weg van hun grond*' verwijzen naar deze⁵³ wereld. (de aanvullende woorden) '*En zond (zendt) hen naar een ander land*' verwijst naar de komende wereld.⁵⁴ «

De stellingname en houding van Rabbi Akiva is, zoals eerder ter sprake kwam, meerzijdig en tegenstrijdig. Hij heeft volgens de traditie ook groepen (als van die van Korach en kornuiten, en de generatie van de wildernis) voor eeuwig verguisd geacht. Als eerder beschreven naar aanleiding van de generatie van de wildernis liet Akiva zijn eerdere liefde dus varen en veranderde hij van standpunt.⁵⁵

Rabban Gamli'él

Ouder en kind delen altijd elkaars lot, in positieve zin. Wanneer God de ouder tot de Komende Wereld toelaat, dan ook het kind, en andersom. De redding van de een impliceert dus de redding van de ander. Rabban Gamli'él concludeert dit op grond van Schriftvers Deut. 11:20, waar is gezegd dat zowel de stammen van Israël uit het verleden als hun nageslacht (het latere Israël) de Komende Wereld mogen betreden. De een door de verdiensten van de ander. Het citaat Deut. 24:16 bevestigt die zekerheid. Als het latere Israël de Komende Wereld mag betreden, dan het voorgeslacht (waaronder de tien stammen) ook. Ondanks hun falen.

Rabban Gamli'él deelde deze positieve mening over het toekomstig lot van de stammen met Rabbi Jehoesjoea. Rabbi José ha-Gelili onderschreef de negatieve visie van Rabbi Eli'èzèr die de tien stammen toegang tot de Komende wereld juist wilde ontzeggen.

Vervolg Avot de-Rabbi Nathan 54a

Zeven zullen geen aandeel hebben aan de Komende Wereld. En dit zijn zij: Een notulist, een schrijver (van Tora-rollen), (zelfs) de beste onder de medici, een rechter in zijn stad, een waarzegger, een officier (van het hof) (of een voorzanger) en een slager.

Uitleg:

⁵² Het blijft gissen wat hier exact is bedoeld.

⁵³ Verwijzend naar de verdrijving van de tien stammen in het verleden.

⁵⁴ Babylonische Talmoed Sanhedrin 110b. Overigens ook Rabbi gunde de tien stammen toegang tot de Komende Wereld (Babylonische Talmoed ibid.).

⁵⁵ Zie de overlevering op naam van Rabbah ben bar Chana in de Babylonische Talmoed (Sanhedrin 110b) ten aanzien van de generatie van de woestijn (hierboven besproken). Een soortgelijke opmerking van Rabbah ben Bar Chama inzake de tien stammen) vertolkt (slechts) de idee dat de tien stammen niet naar hun *aardse* vaderland zullen weerkeren, in verwijzing naar Jer. 2:2 (Sanhedrin 110b).

Hier zijn enkele beroepen genoemd waarbij een kleine fout met moeilijk te voorspellen gevolgen snel gemaakt is en nagenoeg onvermijdelijk, maar wel met mogelijk grote schade voor mens en wereld. Onachtzaamheid is alom aanwezig en verleiding ligt altijd op de loer. Het kwade lot van de beoefenaars van de hier genoemde confessies drukt meer een gevoel van afschuw uit, dat dat hier sprake is van een reëel ‘juridisch of dogmatisch oordeel.’⁵⁶

Een klerk (kopiist, notulist) maakt allicht een keer een foutje, dat velerlei gevolgen kan hebben, zeker waar het gaat om belangrijke contracten.

Een sofér - een schrijver van Tora-rollen kan als het ware de gehele schepping schaden door een minieme onachtzaamheid, want iedere letter van de Tora draagt bij aan de instandhouding van de wereld, aangezien door middel van alle letters van de Tora de wereld geschapen.⁵⁷

‘Sofér’ heeft ook de betekenis van Tora-leraar die kinderen leert lezen. Dit herinnert aan de waarschuwing in de Misjna (Kiddoesjin) voor beroepen, die mensen aan verleidingen blootstellen en zijn onschuld kunnen aantasten. Zo lezen we: ‘Een jonge ongehuwde man (die nog nooit een vrouw heeft gehad) moet geen Tora-leraar worden van jonge kinderen (...) Rabbi Eli’èzèr zegt: Ook een man die (op dat moment geen vrouw heeft)’ moet dit beroep niet uitoefenen, want de verleiding tot seksueel misbruik is dan zeker niet denkbeeldig.’⁵⁸

Een medicus kan door een minieme fout iemands leven in gevaar brengen. Zelfs de beste onder de dokters zal daarom geen aandeel hebben aan de komende wereld. Zo leert de Misjna: ‘Rabbi Joeda sprak in naam van Abba Goeria: (...) de beste onder de dokters zijn bestemd voor het gajhinom.’⁵⁹ De uitleg van Rasji bij deze tekst maakt duidelijk dat een medische behandeling fatale gevolgen kan hebben, maar niet behandelen evenzeer! En wie maakt er nooit een fout?

Een rechter in zijn (eigen) stad loopt het gevaar van partijdigheid, omdat hij zelfgenoegzaam gaat opereren bijvoorbeeld een relaties heeft met een van de strijdende partijen. Mogelijk is hiermee ook de situatie aangeduid van een rechter die zich al te zelfverzekerd en zelfgenoegzaam voelt op eigen bodem. Conform deze vermaning in Misjna Avot op naam van Rabbi Jisjma’él: »Wees niet als enige rechter, want er is maar Één de enige Rechter. En je zult niet zeggen: Aanvaardt mijn mening? Want zij zijn gerechtigd te kiezen, maar jij niet!«⁶⁰

Een waarzegger zal altijd een groot deel van hen die hem raadplegen misleiden. Buitendien is zijn bezigheid verwerpelijk, zoals die van sterrenwiggelaars. Van doomverklaarders en waarzeggers is uitvoerig in de traditie beschreven, dat het positieve of negatieve karakter van de voorzegging evenredig is met de prijs die men voor de voorspelling betaalt.⁶¹

Alleen de Allerhoogste bepaalt immers (naast de daden van een mens zelf) iemands toekomst. In plaats van ‘waarzegger’ is in parallelteksten ook wel sprake van ‘een winkelier’. Ook bij dit beroep spelen hebzucht en slordigheid hun rol.

⁵⁶ Zie in dit verband het commentaar op ARN in ed. A. Cohen. 181 en de poging om deze passage op alternatieve wijze te verklaren als mnemotechnische verwijzing.

⁵⁷ Zie Maharal, Séfer Netivot Olam ,I, Nitiv ha-Tora. En zie Babylonische Talmoed, Eroein 13a (in een uitspraak van Rabbi Jisjma’él).

⁵⁸ Misjna, Kiddoesjin IV,13.

⁵⁹ Misjna Kiddoesjin IV, 14. Babylonische Talmoed Kiddoesjin 82a.

⁶⁰ Misjna Avot, IV, 8.

⁶¹ Zie i.v.m. het bedrieglijke opportunisme van droomuitleggers, *Monumenta Hebraica*. Ed. K. Albrecht e.a., Boek IV (II) *Aberglauben*, Wien 1923; aldaar: A. Kristianpoller, *Traumdeutung*, XIII,38.

Een officier van het hof (justitie) is betrokken is bij het formuleren van de aanklacht en verdere uitvoering van een vonnis. Het gevaar van kwaadwilligheid en onzorgvuldigheid is bij dit beroep niet denkbeeldig. In feite lopen alle partijen en personen die bij een gerechtelijk proces betrokken zijn het gevaar van partijdigheid en manipulatie. Zo is in de Babylonische Talmoed in die context deze cynische uitleg gegeven aan een vers uit het boek Jesaja:

»Rabbi El'azar ben Melai (Simlai) sprak: *'Want jullie handen zijn besmeurd met bloed en jullie vingers met onrecht. Jullie lippen hebben leugen gesproken, en jullie tong lispelde valsheid'* (Jes. 59:3). *'Want jullie handen zijn besmeurd met bloed'*: dat verwijst naar de rechters. *'En jullie vingers met onrecht'*: dat verwijst naar de notulisten van de rechters. *'Jullie lippen hebben leugen gesproken'*: dat zijn de begeleiders (advocaten) van de rechters. *'En jullie tong lispelde valsheid'*: dat zijn de strijdende partijen.«⁶²

Een slager oefent eveneens een beroep uit waarbij fraude niet denkbeeldig is en een 'foutje' altijd op de loer ligt. Zoals in het geval van bijvoorbeeld winkeliers en veedrijvers. Slagers zijn (niet eens altijd uit hebzucht maar soms uit begrip) regelmatig bereid vlees dat niet strikt aan de Tora-voorschriften voldoet, toch als rein en geschikt te verkopen. Onzorgvuldige toepassing van regels rond kasjroet en het slachten is om meerdere redenen voor de hand liggend. Aan hen wordt in de toekomst daarom het desastreuze lot van Amalek in het vooruitzicht gesteld en daarmee de toegang tot de Komende Wereld ontzegd.⁶³

Vervolg Avot de-Rabbi Nathan 54b

Drie koningen en vier gewone personen hebben geen aandeel aan de komende wereld. De drie koningen zijn Jerov'am, Achav en Menassjè. De drie gewone personen zijn Bil'am, Do'ég en Achitofél.

Rabbi Jehoeda zegt: Menassjè heeft reeds omkeer gedaan, er is immers gezegd: *'Hij bad tot Hem en Hij liet zich door hem verbidden (en Hij liet hem terugkeren naar Jeruzalem)'* (II Chron. 33:13).⁶⁴ Zij spraken tot hem: *'Indien er geschreven had gestaan *'en Hij liet hem terugkeren naar Jeruzalem'* en meer niet, dan zouden (ook) wij spreken overeenkomstig jouw woorden; maar nu er geschreven staat *'in zijn koningschap'*, (betekent dat:) naar zijn koningschap deed Hij hem terugkeren, maar niet doet Hij hem gaan naar de komende wereld.*⁶⁵

Uitleg:

De mannen van de Grote Vergadering zouden deze lijst van personen die de Komende Wereld niet zullen binnen gaan al hebben samengesteld.⁶⁶ Immoraliteit en afgodendienst staan als reden centraal.⁶⁷ Afgezien van de totale vervloeking van Bil'am, kent de traditie ook een tegengeluid dat de hier genoemde personen wel toegang tot de Komende Wereld toekent.⁶⁸

⁶² Zie Babylonische Talmoed, Sjabbat 139a.

⁶³ Zie (Misjna)Babylonische Talmoed, Kiddoesjien 82a.

⁶⁴ Zie ook Tosefta, Sanhedrin XII,11.

⁶⁵ Zie Misjna Sanhedrin X,2. Zie vooral ook Midrasj Be-midbar Rabba XIV,1 v.

⁶⁶ Zie Midrasj Be-midbar Rabbab XIV,1.

⁶⁷ Vgl. ook Seder Eliahoe Rabba III (eind)

⁶⁸ Zie (heel uitgebreid) Midrasj be-midbar Rabba XIV,1.

Koning Jerov'am de zoon van Nevat was koning over de noordelijke stammen van Israël. In Tenach is hij beschreven als buitengewoon goddeloos en immoreel. Hij introduceerde de verering van de twee gouden kalveren (de ene in Dan in het noorden, en de andere in Béth'él in het zuiden van zijn rijk. Hij plaatste daarmee, metaforisch gezegd, een ijzeren muur om zijn volk af te houden van verering van de Eeuwige in de Tempel te Jeruzalem. Een onvergeeflijke daad, waarmee Jerov'am het volk tot afvalligheid stimuleerde.⁶⁹ Van koning Jerov'am is gezegd: *'Maar na dit besprokene is Jerov'am niet teruggekeerd van zijn kwade weg'* (I Kon. 13:33). Als bewijsplaats voor zijn dubbele straf dient I Kon. 13:33: *'En deze zaak werd tot zonde voor het huis van Jerov'am, tot zonde voor het huis van Jerov'am om het af te snijden en te vernietigen van het oppervlak van de aarde.'* *'Het af te snijden'* duidt op vernietiging in deze wereld. *'te vernietigen'* duidt op vernietiging in de komende wereld.⁷⁰

Koning Achav, de zoon van koning Omri stond eveneens bekend om vergaande immoraliteit en heidendom. Hij introduceerde de Ba'al cultus in Sjomron (Samaria) en handelde immoreel tegenover burgers.⁷¹ En ook **koning Menassjè** stimuleerde het volk tot wandaden. Ook hij maakte zich schuldig aan afgodenverering. Ook hij beging ongekende wreedheden en ook hij vergoot onschuldig bloed onder eigen volk.⁷² Met dit verschil, dat koning Menassjè op zeker moment toch berouw toonde en daarmee het verloren koningschap tijdelijk herwon.⁷³ Volgens de Wijzen was die wending echter niet toereikend om hem alsnog toegang tot de Komende Wereld te schenken. Zo is overgeleverd: *'Zij herstelden zijn koningschap maar niet zijn recht op toegang tot de Komende Wereld.'*⁷⁴

Bil'am, Do'ég, Achitofël en Gehazi

De verdorvenheid van de voor Israël kwaadaardige profeet **Bil'am** staat buiten discussie. Met name de kwade invloed op het volk Israël en het veroorzaken van afgodendienst en afvalligheid speelt een centrale rol bij diens onwederkeerbare veroordeling tot de eeuwige dood.⁷⁵ Deze Israël vijandige profeet zal het hiernamaals nooit mogen betreden.

De Edomiet **Do'ég** is hetzelfde definitieve doodslot beschoren. Hij was een herder van koning Sja'oel, verraadde David en bracht de priesters van het heiligdom te Nov op gruwelijke wijze om.⁷⁶ Verraad, wreedheid en ontheiliging staan op zijn naam.

Achitofël is eveneens veracht om verraderlijke optreden. Hij verried Davids vondplaats aan de strijders van Sja'oel en bracht daarmee de toekomst van Israël in gevaar.⁷⁷

Gehazi, de hulpjongen van de profeet Elisja., zou volgens de Talmoed de opstanding van de doden hebben ontkend. Omdat God maat voor maat doet gelden, zal hij niet mogen deelhebben aan de opstanding. Sommige bronnen schrijven zijn straf toe aan ongeloof in de woorden van Elia, waarna hij stierf en (voor eeuwige) vertrap werd.⁷⁸ Maar ook bij Gehazi ligt de kern van zijn zonde in stimulatie van afgodendienst binnen de gemeenschap! Een fantasierijke overlevering vertelt hoe hij de verering van een gouden kalf aangemoedigde en

⁶⁹ Zie I Kon. 12:25-33. En zie Talmoed Bavli, Sanhedrin 101b.

⁷⁰ Zo uitgelegd en overgeleverd in Babylonische Talmoed, Sanhedrin 101a.

⁷¹ Zie I Kon. 21, 21 v.

⁷² Zie II Kon. 21:16. En zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 103b.

⁷³ Zie II Chron. 33:13.

⁷⁴ Zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 90a.

⁷⁵ Zie Num. 31:16.

⁷⁶ Zie I Sam. 22:9 en 18-19.

⁷⁷ Zie II Sam. 15:12 v.

⁷⁸ Zie in dit verband Babylonische Talmoed Sanhedrin 90a; en II Kon. 7-20.

het kalf met hulp van magie liet spreken om het volk te misleiden. Hij liet het kalf zeggen: *‘Ik ben de Eeuwige jouw God en je zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.’* Over hem vertelt de traditie : » *‘Elisja kwam naar Damascus’* (II Kon. 8:7). Waar ging hij heen? Rabbi Jochanan sprak: ‘Hij ging daarheen om Gechazi tot omkeer te bewegen, maar deze wilde geen omkeer doen. ‘Doe toch omkeer’, zo sprak Eljahoe hij tot hem. Hij antwoordde: ‘Van u heb ik geleerd dat hij die zondigt *en de gemeenschap doet zondigen* niet meer de gelegenheid zal krijgen om omkeer te doen’.⁷⁹

Rabbi Mé’ir zegt: Avsjalom zal geen deel hebben aan de Komende wereld. Rabbi Sjim’on ben El’azar zegt:⁸⁰ **Jerov’am, Achav, Menassjè, Ba’sja, Achazja en alle koningen van Israëel die kwaad hebben bedreven zullen geen aandeel hebben aan de Komende Wereld.**⁸¹

Rabbi Jochanan ben Noeri zegt: Ook hij die Gods Naam uitspreekt overeenkomstig zijn letters zal geen aandeel hebben aan de Komende Wereld.⁸²

Hij placht te zeggen: Hij die zijn stem doet vibreren bij (het citeren van) het Hooglied⁸³; hij die (magische spreken) fluistert over een wond, spuugt over een wond en zegt: *‘Alle ziekte die Ik over Egypte heb doen komen, zal Ik niet over jou doen komen, want ik ben de Eeuwige, jouw geneesheer’* (Ex. 15:26)⁸⁴, die persoon zal geen aandeel hebben aan de komende wereld.

De wijzen zeggen: Elke Tora-wijze die studeerde en zich (daarvan) distantieerde, zal geen aandeel hebben aan de komende wereld, er is immers gezegd: *‘Want hij heeft de Eeuwige misacht’* (Num. 15:31).⁸⁵ En er is gezegd: *‘Welk onrecht hebben jullie vadersen in Mij gevonden dat zij zich van Mij hebben verwijderd?’* (Jer. 2:5). Rabbi Me’ir sprak: Ieder in wiens stad zich een leerhuis bevindt en daar niet heengaat, zal geen aandeel hebben aan de komende wereld.⁸⁶ Rabbi Akiva zegt: ‘Ook iemand die geen diensten verleent aan Tora-geleerden zal geen aandeel hebben aan de komende wereld.

Uitleg:

Avsjalom was (zoals Do’ég) iemand die het leven en koningschap van David ernstig bedreigd heeft, en daarmee het toekomstige lot van heel Israëel in gevaar bracht. Volgens de Talmoed onderbouwde Rabbi Me’ir zijn veroordeling met dit citaat uit Tenach: »Avsjalom zal geen deel hebben aan de Komende Wereld, er is immers geschreven: *‘En zij sloegen Avsjalom en doodden hem’* (II Sam. 18:15). *‘Zij sloegen hem’* - in deze wereld. *‘En doodden hem’* - wat

⁷⁹ Zie dit alles in Babylonische Talmoed, Sanhedrin 107b.

⁸⁰ In Babylonische Talmoed: Rabbi Sjim’on ben El’azar in naam van Rabbi Me’ir.

⁸¹ De versie van deze uitspraak in de Talmoed (Sanhedrin 103b) voegt nog toe: ‘En zij zullen geen deel hebben aan het laatste oordeel.’ Een soortgelijke uitspraak is in Midrasj Wa-jikra Rabba overgeleverd op naam van Bar Kappara.

⁸² Deze bewering is in Babylonische Talmoed Sanhedrin 101a overgeleverd op naam van Abba Sja’oel.

⁸³ Zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 101a: ‘Hij die een vers uit het Hooglied citeert en er een (werelds) lied van maakt.’

⁸⁴ Zie uitleg beneden.

⁸⁵ Gezegd van Datan en Aviram die in opstand kwamen tegen Mosjè.

⁸⁶ Zie Massèchèt Dèrèch Èrèt Rabba XI. En zie de uitspraak van Rav Hoena in Talmoed Jeroesjalmi Berachot V, 8d. Hetzelfde wordt gezegd van het bezoek aan een synagoge. Zie ook Sifré Be-midvar p. 112. Zie M. van Loopik, *The Ways of the Sages and the Way of the World*, Tübingen 1991, 167.

betreft de komende wereld.«⁸⁷

Ba'sja was een koning van Israël die zich eveneens schuldig maakte aan immorele wreedheden en het volk tot zondige daden aanzette. Zoals het boek Koningen meldt: *'Hij deed wat slecht was in de ogen van de Eeuwige en volgde de weg (de slechte daden) van (koning) Jerov'am die Israël tot zonde had aangezet'* (I Kon. 15:34). God beloofde deze koning met zijn gehele huis voorgoed weg te vagen (ibid. 16:1-5).

Achazja, de zoon van Achav en Izèvèl, koning van Juda, zette de Ba'al-cultus van zijn ouders voort. En ook hij moedigde het volk Israël aan tot goddeloze daden.⁸⁸ Afgodendienst en immoraliteit zijn steeds terugkerend elementen in de hier opgesomde veroordelingen.

Hij die Gods Naam uitspreekt zal de Komende Wereld niet mogen betreden. In verschillende bronnen is gesteld dat dit harde oordeel alleen geldt binnen het Èrètz Jisra'ël en op de manier waarop de Samaritanen Gods naam ontwijdden, door de Naam (letterlijk) uit te spreken ⁸⁹ Een zekere anti-sektarische ondertoon is in dit harde oordeel aanwezig.

Ook het citeren van een vers uit het Hooglied, zonder de gebruikelijke manier van cantillatie en als een werelds liefdeslied, ontheiligt Israëls God. Iemand verspeelt daarmee volgens **Rabbi Jochanan ben Noeri** eveneens zijn aandeel aan de komende wereld.⁹⁰ De Talmoed leert dat elk werelds en frivool misbruik van heilige teksten uit Tenach rampspoed op aarde brengt.⁹¹ Het benutten van Bijbelverzen en daarbij spugen op een wond (of ontsteking) geldt als ontheiliging van Gods naam. Volgens de Talmoed geldt een zwaar oordeel als van Rabbi Jochanan alleen wanneer het citeren van de Bijbeltekst gepaard gaat met voor God beledigend spugen⁹².

De wijzen zeggen dat wie Tora gestudeerd heeft en daarna de Tora verlaat en niet meer studeert, zich gedraagt als een persoon die de Tora en haar geleerden haat, meer dan welke van hun vijanden dan ook.⁹³

Terug naar index:

⁸⁷ Zie ook de versie van deze uitspraak over het citeren van het Hooglied in Babylonische Talmoed, Sanhedrin 103b.

⁸⁸ Zie I Kon. 22:52-54.

⁸⁹ Zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 101a overgeleverd op naam van Abba Sja'oel; en zie Talmoed Jeroesjalmi Sanhedrin X, 28b.

⁹⁰ Zie ook Rasji in diens commentaar bij Babylonische Talmoed, Sanhedrin 101a.

⁹¹ Babylonische Talmoed, ibid.

⁹² Babylonische Talmoed ibid. Sputum werd overigens onder meer gebruikt als middel om oogziekten te bestrijden.

⁹³ Zie een verwante uitspraak in Babylonische Talmoed 49b.